

Oevers voor vissen

Evaluatie natuurvriendelijke oevers langs kanalen en boezemwateren

Natuurvriendelijke oevers vervullen als paai- en opgroeigebied een belangrijke rol voor vissen. Dit blijkt uit een onderzoek dat in 2000 plaatsvond en in 2011 werd herhaald. Essentieel daarbij is wel dat natuurvriendelijke oevers goed worden onderhouden.

Tekst Joep de Kinderen, stagiair HAS Den Bosch en Willie van Emmerik, Sportvisserij Nederland **Fotografie** Jeroen van Herk en Sportvisserij Nederland

Volgens de Europese Kaderrichtlijn Water moeten in 2015, met mogelijk uitstel tot 2027, alle waterlichamen een Goede Ecologische Toestand bereiken. Veel wateren voldoen hier nog niet aan en daarom moeten er maatregelen worden genomen. Eén hiervan is bijvoorbeeld de aanleg van natuurvriendelijke oevers (nvo's). Op veel plaatsen in Nederland zijn de laatste decennia al natuurvriendelijke oevers aangelegd. De komende jaren is het de bedoeling om in het

kader van de KRW nog bijna 1300 kilometer nvo's in het gebied van de Rijndelta aan te leggen.

Evaluatieonderzoek

Om meer duidelijk te krijgen of natuurvriendelijke oevers wel van nut zijn voor vissen en of ze wel op de juiste manier worden aangelegd en onderhouden, heeft Sportvisserij Nederland in 2011 een evaluatieonderzoek uitgevoerd naar een aantal nvo's langs kanalen en boezemwa-

teren. Deze gebieden werden in 2000 ook al eens onderzocht zodat er een vergelijking mogelijk is. Bij het onderzoek werd uitgegaan van de vragen: in welke staat verkeren de nvo's en functioneren deze (nog) voor vissen? In het najaar van 2011 zijn in vijf wateren met nvo's visserijkundige onderzoeken uitgevoerd en werden inventarisaties gedaan van de omgevingsfactoren. Het ging hier om nvo's langs het Hilversumsch Kanaal, de Vecht, het Noordhollandsch Kanaal,

de Zuid-Willemsvaart en het Noordzeekanaal. In bijna alle nvo's werd het onderzoek uitgevoerd met elektrovisserij. Alleen in het Noordzeekanaal werd met de zegen gevisst omdat elektrovisserij daar niet mogelijk is vanwege het te hoge zoutgehalte van het water.

Meer soorten, meer vissen

Uit de resultaten van het visserijkundig onderzoek blijkt dat er in de meeste nvo's meer vissoorten werden aangetroffen dan in de traditionele oevers. Bijna altijd werden er meer plantminnende soorten aangetroffen zoals bittervoorn, ruisvoorn, snoek, vetje en zeelt. In zes van de negen nvo-trajecten was er een grotere visdichtheid dan in de traditionele oevers. De meeste nvo's hebben dus een functie als verblijf- of foerageerplaats voor vissen van diverse soorten, waaronder veel plantminnende vissoorten.

In enkele nvo's bleek de diversiteit gelijk of minder te zijn dan in het oorspronkelijke kanaal. Dit kan verklaard worden doordat óf de nvo niet in open verbinding staat met het kanaal wat bij de Zuid-Willemsvaart het geval is, of doordat de nvo bijna geheel verland is zoals bij het ►

Sportvisserij en natuurvriendelijke oevers

Nvo's kunnen de bereikbaarheid van het water voor sportvissers beperken. Aan de plaatselijke hengelsportverenigingen is daarom gevraagd hoe zij denken over nvo's. Daaruit blijkt dat zij de aanleg van natuurvriendelijke oevers over het algemeen juist waarderen, aangezien dit extra paai-, opgroei-, schuil- en foerageergelegenheid voor vissen oplevert.

Meestal mag of kan er in een nvo niet worden gevisst. Dit hoeft geen probleem te zijn voor sportvissers, mits het niet lange aaneengesloten trajecten betreft.

Met de juiste voorbereiding en overleg met belanghebbenden zijn sportvisserij en natuurvriendelijke oevers voor vissen, goed te combineren. Daarom zou bij voorgenoemde aanleg altijd de VBC (visstandbeheercommissie) moeten worden betrokken.

Water	nvo-traject	staat van beheer en onderhoud	totale vegetatie bedekking
Hilversum Kanaal	1	verval vooroever en verlanding	75%
	2	verval vooroever en slibophoping	40%
Noordhollandsch Kanaal	1	Slibophoping	50%
	2	Verlanding	70%
	3	Verlanding	95%
Vecht	1	recent onderhouden	60%
	2	recent onderhouden	55%
Zuid-Willemsvaart	1	geen problemen	12%
	2	dichtgroei waterplanten	90%
Noordzeekanaal	1	geen problemen	15%

Handreiking natuurvriendelijke oevers

In 2011 is de Handreiking Natuurvriendelijk oevers verschenen bij de STOWA. Deze handreiking biedt een praktisch instrument om het ecologisch rendement van natuurvriendelijke oevers te vergroten. Aan de hand van een sleutel en met een groot aantal standplaatsfactoren (zoals doorzicht, beschaduwning, dikte sliblaag, peilbeheer) kan een goede keuze worden gemaakt voor de meest geschikte locatie voor de aanleg van een natuurvriendelijke oever. Is een locatie niet geschikt, dan worden ook maatregelen beschreven om de locatie te verbeteren.

Natuurvriendelijke oevers vergeleken met referentie-oever (2011).

water	oever- traject	aantal soorten (nvo/ref)	aantal limnofiele soorten (nvo/ref)	beschermd soorten (nvo/ref)	visdichtheid (nvo/ref)
Hilversumsch Kanaal	1	11/5	5/1	5/1	404/412
	2	10/5	4/1	2/1	432/412
Noordhollandsch Kanaal	1	8/3	3/0	2/1	146/4
	2	4/3	2/0	1/1	62/4
	3	7/3	2/0	1/1	139/4
Vecht	1	8/7	3/1	1/3	348/151
	2	9/8	4/2	3/3	282/280
Zuid-Willemsvaart	1	6/4	2/0	0/1	390/138
	2	2/4	1/0	0/1	651/138
Noordzeekanaal	1	10/ geen ref	0/ geen ref	1/ geen ref	413/ geen ref

De visdichtheid werd bij elektrovisserij berekend als het aantal vissen gevangen per kilometer beviste oever, bij zegenvisserij als het aantal vissen gevangen per hectare. Van het Noordzeekanaal zijn geen data van de referentieoever beschikbaar.

Natuurvriendelijke oevers 2011 vergeleken met natuurvriendelijke oevers 2000.

water	nvo- traject	aantal soorten (2011/2000)	aantal limnofiele soorten (2011/2000)	visdichtheid (2011/2000)
Hilversumsch Kanaal	1	11/10	5/6	404/1078
	2	10/12	4/4	432/1320
	ref	5/6	1/1	412/572
Noordhollandsch Kanaal	1	8/8	3/2	146/1598
	2	4/8	2/3	62/480
	3	7/9	2/3	139/456
	ref	3/6	0/0	4/18
Vecht	1	8/5	3/2	348/319
	ref	7/8	1/3	151/583
	2	9/7	4/4	282/324
	ref	8/8	2/3	280/583
Zuid-Willemsvaart	1	4/5	2/3	521/315
	2	geen data	geen data	geen data
	ref	4/3	0/0	138/138
Noordzeekanaal	1	10/11	0/0	413/844

Noordhollandsch Kanaal. Ook kan de referentieoever vrij natuurlijk zijn, waardoor er vrij weinig verschil is met de nvo zoals bij de Vecht.

Achteruitgang

Het is positief dat er over het algemeen tijdens de bemonsteringen in 2011 in de nvo's langs de onderzochte kanalen meer vissen en meer vissoorten (met name plantminnende soorten) zijn aangetroffen dan in de traditionele oevers.

Bij de vergelijking tussen de vangsten in de nvo's in 2000 en 2011 bleek echter dat op veel plaatsen het aantal vissen en vissoorten in de nvo's achteruit is gegaan. Dit kan worden verklaard doordat de nvo's niet goed worden onderhouden.

Gedurende de veldinventarisaties voorafgaand aan het onderzoek, bleek al dat er in de loop der jaren bij een aantal nvo's weinig of geen onderhoud is verricht. Dit is zichtbaar aan het dichtgroeien of verlanden van oever, baggerophoping en/of verval van de vooroevers. Ook een achteruitgang van voedselrijkdom kan een (gedeeltelijke) verklaring zijn voor de achteruitgang van de visdichtheid. In sommige wateren bleek namelijk zowel de visdichtheid in de nvo als in de traditionele oever (licht) af te nemen.

De nvo's die onderzocht zijn hebben op dit moment echter nog toegevoegde waarde voor vissen. Als onderhoud achterwege blijft zal die toegevoegde waarde naar verwachting verder teruglopen. Het is essentieel om bij de aanleg van een nvo een goed beheer- en onderhoudsplan te maken, waarin onder meer is opgenomen het -eens in de aantal jaren vernieuwen van vooroevermaterialen, maaien, het tegengaan van verlanding en het verwijderen van bagger.

Ecologische effecten

Goed aangelegde en onderhouden nvo's kunnen een toegevoegde waarde voor vissen hebben. Het bovengenoemde onderzoek is echter semi-kwantitatief van aard en er zijn alleen oeverzones onderzocht. Of de nvo's effect hebben op de visstand in het hele watersysteem is aan de hand van dit onderzoek niet te zeggen. Op basis van expert judge-

ment wordt wel verwacht dat een nvo alleen dan een potentieel effect op de visstand in het gehele water heeft als de oeverlengte ervan 10-15 procent van de totale oeverlengte bedraagt. In de praktijk is dit bijna nooit het geval. Als nvo's echter niet worden onderhouden is er voor de visstand op den duur geen effect te verwachten. Dan is de investering in de natuurvriendelijke oever uiteindelijk nutteloos.

Afgelopen jaar is ook een groot vergelijkend statistisch onderzoek uitgevoerd naar de ecologische effecten van nvo's. Hieruit komt naar voren dat de KRW-maatlatscores 'niet gevoelig genoeg' zijn voor de effecten van maatregelen als de aanleg van nvo's. Oftewel: je kunt wel nvo's aanleggen, maar de KRW-score voor het gehele waterlichaam reageert daar niet op. En dat terwijl de aanleg van nvo's nota bene een maatregel is die voortkomt uit de KRW. Bij de evaluatie en bijstelling van de KRW-maatlatten heeft dit nodig verbetering.

Samengevat kan worden geconcludeerd dat nvo's alleen een positieve bijdrage kunnen leveren aan de visstand en het aquatisch ecosysteem mits de oevers goed zijn aangelegd, in voldoende kwantiteit en mits de oever goed wordt onderhouden. **V**

Ervaringen van waterbeheerders

De meeste waterbeheerders zijn actief met de aanleg en beheer van nvo's. Onderstaand enkele ervaringen.

Onderhoud nvo's Vecht

Voor de Vecht is er een onderhoudsplan voor de nvo's. Bart Specken, ecooloog bij Waternet: "We hebben gezien dat de oevers opnieuw te lijden hebben van de intensieve recreatievaart. Maar ook de takkenbossen met rijnshout die als golfbreker fungeren, ververen op den duur. Daarom worden om de twee tot vier jaar de takkenbossen aangevuld. Dit is overigens vaker dan we bij de aanleg hadden verwacht. De oevervegetatie (meestal riet) ontwikkelt zich dus goed als de golfbreker intact is. We maaien elk jaar om en om een strook van ongeveer 200 m. Zo blijft er in de winter altijd voldoende ruimte en schuilgelegenheid voor allerlei soorten. Dit alles komt voort uit het onderhoudsplan."

Rekening houden met visserij

Jacques van Alphen, senior adviseur waterbeheer: "Het is de bedoeling dat AGV/Waternet de VBC-leden tijdig informeert over projecten en plannen waarbij het gaat om aanleg van natuurvriendelijke oevers of andere aspecten die relevant zijn voor de visserij. De VBC-leden zijn dan in de gelegenheid hierover advies te geven, bijvoorbeeld in het planproces of tijdens de inspraakperiode. Ik zal dit binnen de organisatie nog eens onder de aandacht brengen."

Plekken selecteren

Maaik Bruggink, beheerder Vechtplassen, Natuurmonumenten: "De nvo's in het Hilversum Kanaal zijn indertijd aangelegd door de gemeente Hilversum. Ze liggen precies op de grens tussen het grondgebied van Natuurmonumenten en dat van de gemeente. Natuurmonumenten heeft slechts een klein deel aangelegd bij de ingang naar de Kortenhoefse Plassen en is alleen verantwoordelijk voor dit deel van de nvo's.

We hebben de nvo's gecreëerd door rijen palen aan te brengen met daartussen rijnshout. In de praktijk blijkt het zeer kostbaar om maatregelen te onderhouden. Het rijnshout vergaat snel en ook de palen gaan maar een relatief korte tijd mee. Voor Natuurmonumenten betekent dit dat we in ons uitgebreide gebied telkens die plekken selecteren waar de meeste natuurwinst te behalen is. We kunnen niet alle beschoeien intensief onderhouden. Voor ons voldoen in het Hilversum Kanaal de huidige palenrijen aan de noordzijde."

Intensiever beheer nodig

Marco van Wieringen, adviseur water, Rijkswaterstaat Dienst Noord-Holland: "Met ingang van 2012 zullen de nvo's langs het Noordzeekanaal weer wat intensiever worden beheerd. Daar is nu budget voor beschikbaar. Het betreft vooral onderhoud van het terrestrische gedeelte, zoals jaarlijks verwijderen/zagen van de boomopslag (najaar) en eenmaal maaien in het najaar. In het water gebeurt weinig, slibophoping of verlanding vinden niet snel plaats want het water is vrij helder en er zijn geen waterplanten. Door erosie is er wel inspoeling van sediment vanaf de oevers. De nvo's bergen grote aantallen watervogels in het winterhalfjaar. Dit leidt niet tot problemen met de waterkwaliteit, omdat er veel uitwisseling is tussen de plasberm in de nvo's en het Noordzeekanaal."

Geraadpleegde literatuur

- De la Haye, M.M.A., E.C. Verduin, G. Everaert, P. Goethals, I. Pauwels & C. Blom. 2011. *Scoren met natuurvriendelijke oevers: oevers langs regionale M-typen wateren*. Grontmij Nederland B.V. in opdracht van Hoogheemraadschap de Stichtse Rijnlanden.
- Rutjes, C. 2009. *Van scheepvaartkanaal naar visbiotoop*. *Visionair* (3) 12: 28-31.
- Sollie, S., E. Brouwer & P. de Kwaadsteniet. 2011. *Handreiking Natuurvriendelijke oevers, een standplaatsbenadering. Tauw en B-Ware in opdracht van de STOWA*. STOWA-rapport 2011-19.

